

ТАҚРИЗИ МУҚАРРИЗИ РАСМӢ

ба диссертатсияи Раҷабзода Шухрат Шералӣ дар мавзуи «Хусусиятҳои фитосеналогӣ ва ҳолати экологии дарахту буттаҳои қисмати ҷанубии қаторкӯҳи Ҳисор» барои дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа (PhD) - доктор аз рӯи ихтисоси 6D060718 – Ботаника, шаҳри Душанбе, 2026 с.

1. Мутобиқати мавзӯ ва муҳтавои рисолаи илмӣ ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Мавзуи таҳқиқоти диссертатсияи Раҷабзода Шухрат Шералӣ ба шиносномаи ихтисоси 6D060718 – Ботаника, ба бандҳои 1, 4, 5, 6 ва 10 мувофиқат мекунад:

Банди 1. Масъалаҳои назариявии пайдоиш ва инкишофи олами наботот, гуногунӣ, таснифот ва номгӯи гурӯҳҳои гуногуни растаниҳо ва оилаи растаниҳо;

Банди 4. Масъалаҳои назариявӣ ва амалии паҳншавии географии организми растаниҳо, вижагиҳои паҳншавии муосир ва гузаштаи намудҳои растаниҳо ва наботот, ноҳиябандӣ ва харитакунонии растаниҳо ҳамчун яке аз захираҳои таҷдидшаванда;

Банди 5. Робитаҳо бо муҳити сабзиши намудҳо, гурӯҳҳои экологӣ, шаклҳои ҳаётӣ ва оилаи растаниҳо, шохискунонии ҳолати муҳити атроф бо ёрии растаниҳо;

Банди 6. Сохтор ва ҷараёни пӯшиши набототӣ ва қисмҳои таркибии он - фитосенозҳо, бо мақсади муносибсозӣ, идоракунии маҳсулнокии онҳо, ташкили оилаҳои сунъии растаниҳо бо вижагиҳои муайяни судовар (фитосеналогия ва геоботаника);

Банди 10. Масъалаҳои назариявӣ ва амалии истифодаи растаниҳо, пеш аз ҳама, захираҳои набототи табиӣ бо мақсадҳои амалӣ (доругӣ, ғизоӣ, техникаӣ, хӯроки чорво, обёрикунӣ, ороишӣ ва ғайра);

Мубрамияти мавзуи таҳқиқот. Мавзуи таҳқиқотии унвонҷӯ дорои аҳаммияти баланди илмӣ мебошад, зеро экосистемаҳои Тоҷикистон ҳамчун марказҳои муҳими гуногунии биологӣ ва захираҳои генетикӣ ба ҳисоб меравад. Аз натиҷаҳои таҳқиқи Раҷабзода Шухрат Шералӣ бар меояд, ки

қисмати ҷанубии қаторкӯҳи Ҳисор аз ҷиҳати шароити орографӣ, иқлимӣ ва биогеографӣ яке аз минтақаҳои бойи флоравии Тоҷикистон мебошад. Ин гуногунии муҳит таркиби бойи растаниҳои ҳудудро таъмин намуда, шумораи зиёди таксонҳоро дар бар мегирад, ки дорои аҳаммияти баланди илмӣ ва амалӣ мебошанд.

Бо вуҷуди ин, фаъолияти давомдори инсон, боиси тағйирёбии амиқ дар таркиби набототи табиӣ минтақа гардидааст. Дар натиҷа, муҳити табиӣ тағйир ёфта, шумораи зиёди растаниҳои интродуксионӣ ба экосистемаҳо ворид шуда, қисми зиёди ландшафтҳо симои антропогенӣ гирифтаанд. Дар бисёр мавзео тунукшавии ҷангалҳо ба назар мерасад, ки ин раванд на танҳо ба гуногунии биологӣ, балки ба суботи экосистемавӣ ва хосиятҳои гидрологии минтақа низ таъсири манфӣ мерасонад.

Новобаста аз аҳаммияти баланди илмӣ ва амалӣ доштани набототи ин минтақа, тадқиқоти ҳамачонибаи флора ва фитосенозҳо оид ба дарахту буттаҳои ҳудуд (табиӣ) то имрӯз ба таври мунтазам анҷом наёфтааст. Дар чунин шароит зарурати гузаронидани таҳқиқоти амиқ оид ба муайянсозии таркиби таксономӣ, таҳлили фитосенологӣ ва арзёбии ҳолати экологии дарахту буттаҳои қисми ҷанубии қаторкӯҳи Ҳисор ба миён меояд, ки натиҷаҳои он метавонанд барои ҳифз, истифодаи оқилона ва барқарорсозии дарахту буттаҳои ин минтақа заминаи илмӣ фароҳам оварад.

Дарачаи навгонии натиҷаҳо дар диссертатсия ва нуктаҳои илмие, ки ба ҳимоя пешниҳод мешаванд. Дарачаи навгонии натиҷаҳо дар диссертатсияи Раҷабзода Шухрат Шералӣ дар мавзӯи «Хусусиятҳои фитосенологӣ ва ҳолати экологии дарахту буттаҳои қисмати ҷанубии қаторкӯҳи Ҳисор» дар сатҳи илмӣ ва ҷавобгӯ ба талабот пешниҳод гардидааст. Навгонии илмӣ таҳқиқоти мазкур дар он зоҳир мегардад, ки муаллиф хусусиятҳои фитосенологӣ ва ҳолати экологии дарахту буттаҳои қисмати ҷанубии қаторкӯҳи Ҳисорро таҳқиқ намуда, натиҷаҳои назаррас ба даст овардааст. Аз ҷумла:

1. Дар натиҷаи таҳлили фитосеннологӣ гуногунии намудии дарахту буттаҳо дар флораи қисмати ҷанубии қаторкӯҳи Ҳисор муайян гардида, рӯйхати пурраи онҳо тартиб дода шуд.

2. Бори аввал дар таркиби типҳои асосии наботот, 34 форматсия ва зиёда аз 150 ассотсиятсияҳо ба қайд гирифта шуданд.

3. Монандии дендрофлора ба қаторкӯҳҳои Дарвоз ва Қаротегин ба таври қиёсӣ таҳлил гардид.

4. Ҳолати экологии дарахту буттаҳо дар экосистемаҳо арзёбӣ шуда, маълумотҳо аз рӯйи хусусиятҳои систематикӣ, экологӣ ва географӣ ҷамъбаст карда шудаанд.

Муаллифи рисолаи диссертатсионӣ нуктаҳои илмии зеринро ба ҷимоя пешниҳод менамояд:

1. Муайян карда шуд, ки таркиб ва гуногунии намудии дендрофлораи қисмати ҷанубии қаторкӯҳи Ҳисор бо нишондиҳандаҳои систематикӣ, шакли ҳаётӣ ва ареалогӣ фарқ карда, сохтори хоси флораи минтақаро инъикос менамоянд.

2. Дарахту буттаҳои ҷамоаофар нақши асосӣ дар ташаккули ҷамоаҳои минтақа дошта, дар асоси онҳо форматсияҳо тасниф ва тавсиф карда шуданд.

3. Муайян карда шуд, ки хусусиятҳои экологии баъзе дарахту буттаҳо ба сохтор ва устувории экосистемаҳои минтақа таъсири назаррас мерасонанд.

Асоснокӣ ва эътимоднокии хулосаю тавсияҳои дар диссертатсия ифодаёфта. Асоснокӣ ва эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот бо истифодаи усулҳои қабулшудаи геоботаникӣ ва экологӣ, ҷамъоварии ҳаҷми кофии маводи саҳроӣ ва таҳлили ҳамаҷонибаи натиҷаҳои бадастомада таъмин гардидааст. Дарачаи асоснокии гузориши илмӣ, хулосаю тавсияҳои дар диссертатсияи Рачабзода Шухрат Шералӣ дар мавзӯи «Хусусиятҳои фитосеннологӣ ва ҳолати экологии дарахту буттаҳои қисмати ҷанубии қаторкӯҳи Ҳисор»- и зикргардида, дар сатҳи илмӣ ва ҷавобгӯ ба талабот ифода ёфтааст.

Хулосаҳои илмии пешниҳодшуда аз натиҷаҳои муस्ताқими таҳқиқот бармеоянд ва ҳолати ҳозираи дарахту буттаҳои қисми ҷанубии қаторкӯҳи Ҳисорро инъикос менамоянд.

Хулоса ва тавсияҳо доир ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот, ки дар диссертатсия оварда шудааст:

1. Барои тақвияти тадбирҳои ҳифзи намудҳои нодир ва доминант, зарур аст, ки намудҳои арзишманд (ба монанди ангад, себ, дӯлона, сафедор) ва эндемики минтақа (зирк, сафедор ва настаран) доимо зерин назорат қарор гиранд.

2. Барои беҳтарсозии ҳолати экологии типҳои асосии наботот тавсия дода мешавад, ки тадбирҳои зидди эрозия, эҳёи табиӣ ва шинонидани намудҳои маҳаллӣ амалӣ гарданд.

3. Зарур аст, ки аҳолии маҳаллӣ оид ба аҳамияти экологӣ ва хоҷагидорӣ дарахту буттаҳо маълумоти кофӣ дошта бошад, барои ин дар муассисаҳои таълимӣ ё дигар барномаҳои ҷомеавӣ қорҳои фаҳмондадиҳӣ роҳандозӣ гардад.

4. Маълумотҳои бадастомадаи фитосенологӣ, биоморфӣ ва экологӣ метавонад ҳамчун асос барои таҳқиқоти минбаъда хизмат кунад.

Ҳаҷми ва сохтори диссертатсия. Диссертатсияи Раҷабзода Шухрат Шералӣ дар мавзӯи «Хусусиятҳои фитосенологӣ ва ҳолати экологии дарахту буттаҳои қисмати ҷанубии қаторкӯҳи Ҳисор» дар ҳаҷми 171 саҳифа таҳия шуда аз муқаддима, 5 боб, хулоса, феҳристи адабиёти истифодашуда, 19 расм, 19 ҷадвал ва 1 замима иборат аст. Дар диссертатсия 144 адабиёт истифода шудааст, ки зиёда аз 20 адади онҳо ба забони хориҷӣ мебошанд.

Дар муқаддима аҳамияти мавзӯ, дараҷаи омӯзиш, мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот, объект ва предмети омӯзиш, наwgонии илмӣ, аҳамияти назариявӣ амалии қор ва нуқтаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда асоснок карда шудаанд.

Дар боби якум, муаллиф шароити табиӣ ва мавзеи географии минтақаи омӯзиш, яъне қисмати ҷанубии қаторкӯҳи Ҳисорро мавриди

баррасӣ қарор додааст. Дар он ҷанбаҳои геологӣ, орографӣ, иқлимӣ, гидрологӣ ва гуногунии флоравии минтақа дар асоси сарчашмаҳои илмӣ мавҷуда муфассал тавсиф ёфтааст.

Боби дуюми диссертатсия ба таърихи омӯзиши дарахту буттаҳо ва усулҳои таҳқиқоти илмӣ бахшида шудааст. Дар он таҷрибаҳои олимони ватанӣ ва хориҷӣ, ки дар соҳаи омӯзиши дендрофлора фаъолият кардаанд, таҳлил шудаанд. Унвонҷӯ бо таъриҳ ба сарчашмаҳои илмӣ ва рисолаҳои дифошуда тасвири возеҳи марҳилаҳои омӯзиширо дарҷ намудааст. Натиҷаҳои таҳқиқоти унвонҷӯ бо маълумотҳои пешина ҳамсонӣ дошта, вале як қатор хусусиятҳои маҳаллӣ, аз ҷумла мутобиқшавӣ ва паҳншавии намудҳо равшан гардидааст. Ин таҳқиқот шароит фароҳам меорад, ки маълумотҳои қаблӣ тақмил ёбанд ва ҷанбаҳои ҳоси минтақавӣ боз ҳам дақиқтар муайян гарданд. Инчунин дар зербоби 2.2 - и ин боб доир ба маводҳо ва усулҳои истифодашуда дар раванди таҳқиқотҳои саҳроӣ маълумот оварда шудааст.

Боби сеюм ба хусусиятҳои фитосенологӣ ва таҳлили натиҷаҳо бахшида шуда, дар он муаллиф паҳншавии намудҳо дар чор типи асосии наботот: сиёҳчангал, шибляк, сафедчангал ва арчазорҳо мавриди таҳлил қарор додааст. Дар зербобҳо шумораи таркиб, типология ва ҷамоаҳои асосии ҳар як типи наботот нишон дода шудаанд. Дар ин боб ҳулосаҳои асосии илмӣ оид ба таркиби намудӣ, сохтор, паҳншавӣ, қабатнокӣ ва таҳлилҳои системалӣ, ареалогӣ, шакли ҳаётӣ ва экологӣ аз ҷониби дисертант матраҳ гардидааст. Инчунин, дар зербаҳшҳои ин боб дисертант таҳлилҳои систематикӣ, гуногунии шаклҳои ҳаётӣ ва мутобиқшавии дарахту буттаҳо равшан сохтааст, ки онҳо мазмуни корро боз ҳам пурратар мегардонад.

Боби чорум, ба арзёбии ҳолати экологии дарахту буттаҳо дар экосистемаҳои асосӣ бахшида шудааст. Дар зербоби 4.1 муаллиф чор типи асосии экосистемаро тавсиф намудааст. Зербоби 4.2 ҳолати экологии намудҳои осебпазир ва таҳти хатарро дар бар гирифта, сабабҳои асосии коҳишёбии онҳо низ зикр гардидааст. Дар зербоби 4.3 бошад, ҳолати экологии дарахту буттаҳои нафъовари минтақа таҳлил гардида, гурӯҳҳои

гуногуни онҳо аз чумла, мевадиханда, чӯбдеҳ ва ороишӣ мавриди таҳқиқ қарор гирифтаанд. Дар зербоби 4.4 – и диссертатсия роҳҳои ҳифзи дарахту буттаҳо мавриди омӯзиш пешниҳод гардидааст. Муаллиф нахуст мавзехои осебпазири таҳқиқшударо муайян намуда, омилҳои асосии таъсиррасон, аз ҷумла тағйирёбии иқлим ва таъсири антропогениро баррасӣ намудааст. Дар натиҷаи таъсири ин омилҳо, баъзе намудҳои дарахту буттаҳо дар таркиби экосистемаҳо осеб дида, дар баъзе мавзехо ҷамоа ва популятсияҳои онҳо хеле камшумор ва дар ҳолати нобудшавӣ қарор гирифтаанд. Дар баррасии роҳҳои ҳифз муайян гардид, ки барои нигоҳдорӣ ва истифодаи оқилонаи дендрофлора ҷораҳои илмӣ асоснок, аз ҷумла ташкили минтақаҳои муҳофизатшаванда, эҳёи ҷамоаҳои осебпазир ва назорати истифодаи захираҳои табиӣ зарур доништааст.

Дар боби панҷум таҳлил ва баррасии ҳамачонибаи натиҷаҳои асосии таҳқиқоти фитосенологӣ ва экологии дарахту буттаҳои қисми ҷанубии қаторкӯҳи Ҳисор пешниҳод гардидааст.

Хулоса аз 4 банд иборат буда, дар он вазифаҳои, ки муаллиф дар пеши худ гузошта шуда буд, оид бар ҳар кадоми он натиҷагирӣ намудааст.

Аҳамияти илмӣ, амалӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии диссертатсия. Маълумоти бадастомада дар бораи таркиби гуногунии дарахту буттаҳои таркиби флораи қисмати ҷанубии қаторкӯҳи Ҳисор барои муайян намудани флорогенези флораи Тоҷикистон аҳамияти илмӣ доранд. Ҳамзамон, дар равандиҳо таълимӣ, аз ҷумла ҳангоми хондани лексияҳо ва гузаронидани машғулиятҳои амалӣ барои донишҷӯён ва мактаббачагон истифода шаванд. Диссертатсия заминаи арзишманд барои таҳияи дастурҳо ва маводҳои таълимӣ оид ба дендрология ва дигар фанҳои ботаникӣ мебошад. Маводҳои таҳқиқотӣ дар раванди таълимии кафедраи ботаника ва дендрологияи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон инъикос ёфта, дар омӯзиши фанҳои чун экология, дендрология, ҷангалпарварӣ ва идоракунии устувори ҷангалҳо нақши муҳим мебозад. Натиҷаҳои таҳқиқоти унвонҷӯ метавонанд дар таҳияи

харитаҳои геоботаникӣ ва экологӣ, инчунин ҳангоми ба нақшагирии хоҷагиҳо ва рушди корхонаҳо дар заминаи экологӣ истифода шаванд.

Аҳамияти иқтисодӣ ва иҷтимоии таҳқиқот аз имконияти истифодаи натиҷаҳо барои нигоҳдорӣ ва истифодаи дурусти захираҳои табиӣ бармеояд.

Наشري натиҷаҳои таҳқиқ аз рӯйи мавзӯи диссертатсия. Вобаста ба мавзӯи таҳқиқоти диссертатсионӣ муаллиф 9 мақолаи илмӣ, аз ҷумла 5 мақола дар маҷаллаҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон интишор шудаанд. Нашри ин мақолаҳо дар ҷунин маҷаллаҳои бонуфузи илмӣ далели сатҳи баланди аҳамияти илмӣ ва навоари таҳқиқоти гузаронидашуда мебошад.

Мутобиқати барасмиятдарории диссертатсия ба талаботҳои Комиссия. Автореферат, ки аз диссертатсия бармеояд, ба талаботи Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021 №267 тасдиқ шудааст, ҷавобгӯ мебошад.

Бо вучуди баҳои мусбате, ки дар тақриз баён гардид, дар рисолаи Раҷабзода Шухрат Шералӣ дар мавзӯи «Хусусиятҳои фитосеналогӣ ва ҳолати экологии дарахту буттаҳои қисмати ҷанубии қаторкӯҳи Ҳисор» баъзе камбудихо, ҳолатҳои баҳсталаб, ғалатҳои оморӣ, имлои грамматикӣ ҷой доранд, ки дар байни онҳо ҳолатҳои зеринро метавон ҷудо намуд:

1. Диссертант дар боби 3. форматсияҳо ва ассотсиатсияҳои дарахту буттагӣ пешниҳод намудааст, хуб мешуд, ки барои онҳо харитаҳои геоботаникӣ тартиб меод ва ин арзиши амалии таҳқиқотро боз ҳам баландтар мегардонид.

2. Бо вучуди он ки муаллиф оид ба равандҳои сукцессионии типҳои асосии наботот маълумоти муфассал додааст, ба мақсад мувофиқ мебуд, ки натиҷаи динамикаи ҷамъаҳои набототро дар шакли график ё харита инъикос менамуд.

Дар қисмати таҳлили муқоисавии дендрофлораи қаторкӯҳи Ҳисор бо қаторкӯҳҳои Дарвоз ва Қаротегин хуб мешуд, ки нишондиҳандаҳои муқоисавӣ васеътар шарҳ дода шаванд ё беҳтар мегардид, ки унвонҷӯ

қисмати ҷанубии қаторкӯҳи Ҳисорро бо ягон минтақаи берун аз кишвар муқоиса мекард, зеро минтақаҳои муқоисанамудаи муаллиф бо қаторкӯҳи Ҳисор қариб шароити яхелаи экологӣ доранд.

3. Дар матни рисолаи илмӣ ва автореферат баъзе камбудҳои граматикию техникӣ дида мешаванд, ки ислоҳшаванда мебошанд ва ба сифати матни диссертатсия таъсири манфӣ расонида наметавонанд.

Эродҳо ва камбудҳои зикршуда, дар маҷмӯъ, аҳамияти назарӣю амалии диссертатсияи Раҷабзода Шухрат Шералиро коста намекунад ва ба мухтавои кор таъсири манфии зиёд намерасонанд.

Дар маҷмӯъ, диссертатсияи Раҷабзода Шухрат Шералӣ дар мавзӯи «Хусусиятҳои фитосеналогӣ ва ҳолати экологии дарахту буттаҳои қисмати ҷанубии қаторкӯҳи Ҳисор» барои дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа (PhD) - доктор аз рӯйи ихтисоси 6D060718 – Ботаника пешниҳод шудааст, дар сатҳи баланди илмӣ ба анҷом расида, ба талаботҳои бандҳои 31, 33, 34 ва 35 Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, №267 (бо тағйиру иловаҳо аз 26 июни соли 2023, №295) тасдиқ шудааст, мувофиқ буда, муаллифи он сазовори дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа (PhD) - доктор аз рӯйи ихтисоси 6D060718 – Ботаника мебошад.

Муқарризи расми:

доктори илмҳои биологӣ,

сарҳодими илмии Институти биологии Помир

ба номи академик Х.Ю.Юсуфбекови

Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон

Наврузшоев Довутшо

Суроға: 736000, Ҷумҳурии Тоҷикистон

шаҳри Хоруғ, кӯчаи, У. Холдоров, 1.

Телефон: (+992) 93 6011048; (+992) 501011048

E-mail: dovutsho@mail.ru

Имзои Наврузшоев Д.-ро

Тасдик менамоям

Нозири калони кадрҳои Институти биологии
Помир ба номи академик Х.Ю.Юсуфбеков

Л. Наврузкулова

Суроға: 736000, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
шаҳри Хоруғ, кӯчаи, У. Холдоров, 1.
Телефон: (+992) 93 461 58 85
E-mail: n.latofat@mail.ru

“18” июни соли 2026 .